

NENAPLATIVI KREDITI – PROBLEM KOMERCIJALNIH BANAKA U REPUBLICI SRPSKOJ

NON-PERFORMING LOANS – PROBLEMS OF COMMERCIAL BANKS IN REPUBLIKA SRPSKA

Milica Lakić¹, Zorana Agić

Sažetak

Globalna finansijska kriza, koja se javila u SAD 2007. godine i vrlo brzo se proširila na većinu zemalja svijeta, dovela je do pojave nenaplativih kredita u komercijalnim bankama. Postoji mnogo razloga koji su uticali na rast nenaplativih kredita, a najznačajniji su: smanjena kreditna sposobnost stanovništva, pad stope zaposlenosti, pad zarada i liberalnija metodologija komercijalnih banaka prilikom odobravanja kreditnih zahtjeva. U radu je dat pregled osnovne literature o nenaplativim kreditima i faktorima koji utiču na njih, a zatim je izvršena analiza kretanja trenda nenaplativih kredita u komercijalnim bankama u Republici Srpskoj, za vrijeme i nakon globalne finansijske krize (2010 – 2014). Rezultati istraživanja pokazuju da je udio nekvalitetnih kredita u ukupnim kreditima komercijalnih banaka u Republici Srpskoj prilično visok, i da se komercijalne banke na ovom prostoru sporo oporavljaju od posljedica finansijske krize. Rezultati pokazuju da je stanje u Republici Srpskoj slično kao u zemljama regiona (Srbija, Hrvatska, Crna Gora, Slovenija i Makedonija), ali Republika Srpska još dobro zaostaje za razvijenim zemljama svijeta.

KLJUČNE RIJEČI: globalna finansijska kriza, kreditni rizik, krediti, nenaplativi krediti,

Abstract

Global financial crisis, that started in USA 2007. and spread on most countries in the world very quickly, lead to appearance of non-performing loans in commercial banks. There are numerous reasons that influenced on growth of non-performing loans, and most important are: decreased credit standing of citizens, fall of employment rate, fall of income and liberal methodology of commercial banks while approving credit demands. In this paper we gave overlook of the basic literature on non-performing loans and factors that influence on them, and then analyze of trend movement of non-performing loans in commercial banks in Republic of Srpska very high during financial crisis (2007-2014). Results of the research show that the share of non-performing credits in overall credits of commercial banks is very high, and that commercial banks on this area slowly cover from the consequence of financial crisis. The results show that the state in Republic of Srpska is similar to the state in countries in the region (Serbia, Croatia, Montenegro, Slovenia and Macedonia), but Republic of Srpska still lapse a lot to developed countries of the world.

KEY WORDS: global financial crisis, credit risk, loans, non-performing credits, liquidity, profitability.

¹ MA Zorana Agić, doc dr Milica Lakić, Visoka škola „Banja Luka College“, Banja Luka, kzorana85@yahoo.com

UVOD

Sa početkom svjetske finansijske krize počeo je i privredni pad Republike Srpske (u daljem tekstu RS), a samim tim je oslabio i životni standard stanovništva, što je svakako uticalo na poslovanje komercijalnih banaka. Svjetska finansijska kriza, koja se 2007. godine pojavila u SAD, širila se poput epidemije i za vrlo kratko vrijeme je dobila globalni karakter. Negativni efekti krize nisu se odmah osjetili u RS, u koju se finansijska kriza preselila iz zemalja njenih glavnih ekonomskih i trgovinskih partnera, a svoj vrhunac je dostigla 2009. godine. Slobodno bi se moglo reći da je RS pošteđena direktnih efekata ove krize, jer je imala srećnu okolnost da komercijalne banke, ili oni koji su osnovali ili privatizovali banke, nisu bili izloženi tržištima na kojima se kriza desila. I dok zapadnoevropske zemlje izlaze iz krize, u manje razvijenim zemljama poput Bosne i Hercegovine, ona je još glavna tema u većini ekonomsko-političkih rasprava.

Jedan od glavnih negativnih efekata svjetske finansijske krize jeste porast nenaplativih kredita (NPL – akronim od engl. *Non-performing loans*) u aktivni bankarskog sektora. Dominantan udio aktive bankarskog sektora RS čine dati krediti. Pad privredne aktivnosti uticao je na smanjenje zaposlenosti, životnog standarda i kreditne sposobnosti stanovništva. Smanjena kreditna sposobnost stanovništva dovela je do smanjenja tražnje za kreditima, a povećana nezaposlenost otežala je otplatu postojećih kredita. Sve to je uticalo na povećanje nenaplativih kredita u komercijalnim bankama. Dobro je poznata činjenica da su krediti obično glavna imovina i izvor prihoda za komercijalne banke, a nenaplativi krediti oslikavaju lošu aktivu banaka, koja je jedan od pojedinačnih uzroka lošeg stanja u bankarskom sektoru. Upravo zbog toga, potrebno je preduzeti niz adekvatnih mjera s ciljem smanjenja, ili bar zaustavljanja daljeg rasta nenaplativih kredita u komercijalnim bankama RS.

Uticaj globalne finansijske krize bio je prilično neujednačen u različitim zemljama, tako da je neujednačen i oporavak od njenih posljedica. U Bosni i Hercegovini, na kraju 2014. godine, udio nenaplativih kredita iznosio je 14,0%, što je veoma visoko u poređenju sa razvijenim ekonomijama Evrope. Prema podacima Svjetske banke, razvijene ekonomije poput Austrije, Belgije, Danske, Norveške i Švedske, 2014. godinu su završile, redom, sa 3,9%, 4,1%, 4,5%, 1,3% i 0,6% nenaplativih kredita. I dok razvijene ekonomije u 2014. godini nisu dostigle nivo od 5%, Hrvatska, Srbija, Crna Gora, Slovenija i Makedonija su godinu završile sa 16,7%, 23,0%, 17,2%, 11,7% i 10,8% nenaplativih kredita, što je direktna posljedica sporog oporavka ovih zemalja.²

S obzirom na činjenicu da su nenaplativi krediti postali veliki problem komercijalnih banaka u Republici Srpskoj, u radu se analizira kretanje nivoa nenaplativih kredita u komercijalnim bankama u RS u periodu od 2010. do 2014. godine, odnosno za vrijeme i nakon globalne finansijske krize. Korišteni su zbirni podaci, jer podaci o udjelu nenaplativih kredita u ukupnim kreditima nisu dostupni za sve banke u analiziranom periodu. U istraživanju se polazi od osnovne hipoteze da se bankarski sektor Republike Srpske još nije oporavio od negativnih efekata globalne finansijske krize i da je udio nenaplativih u ukupnim kreditima komercijalnih banaka još visok.

2 Podaci preuzeti sa Web sajta Svjetske banke, 15.06.2015. u 16:30, <http://data.worldbank.org/indicator/FB.AST.NPER.ZS/countries>

NENAPLATIVI KREDITI I FAKTORI KOJI UTIČU NA NJIHOVU POJAVU

Kredit je jedan od najznačajnijih faktora finansijskog opstanka jedne zajednice, bez obzira na to da li je ona porodica, preduzeće ili država. Krediti podstiču i omogućavaju privrednu aktivnost, privredni život i cjelokupan ekonomski razvoj. Upravo zbog značaja koji krediti imaju, mnogi eminentni stručnjaci su se bavili ekonomskom teorijom kredita. Bjelica smatra da je „kupovna moć manifestacija ekonomske snage i da se iz toga zaključuje da je kredit privremena usluga koju povjerilac čini dužniku tako što mu ustupa na raspolaganje određenu sumu novca uz stimulativno nastajanje obaveze dužnika da u nekom budućem periodu vrati bar isti iznos kupovne snage“.³

U savremenim uslovima poslovanja, kredit je jedan od najznačajnijih bankarskih proizvoda. „Bankarski kredit aktivno djeluje na proces proizvodnje i raspodjele, tako što sredstva pozajmljena u vidu kredita omogućavaju privrednom subjektu da ubrza i proširi proces proizvodnje i vremenski skрати proizvodni ciklus.“⁴ Ubrzanjem procesa proizvodnje povećava se dobit preduzeća, tako da ono ima sredstva da kredit vrati u ugovorenom roku. Bankarski kredit ne koriste samo preduzeća, nego i fizička lica koja ta sredstva obično iskoriste za kupovinu nekretnine, automobila, namještaja, bijele tehnike i slično. Kreditna sredstva su, za potrošače, alternativni način finansiranja lične potrošnje, jer omogućavaju građanima da se na tržištu pojave kao potrošači i kada nemaju dovoljno sopstvenih finansijskih sredstava.

Postupak kreditiranja obavezno prati kreditni rizik koji predstavlja vjerovatnoću da banka neće biti u stanju da naplati svoja ukupna potraživanja, kako po osnovu glavnice duga, tako i svu ugovorenu kamatu. Ovaj rizik odnosi se na korisnika kredita koji neće moći da ispuni svoju obavezu u punom kapacitetu ili u predviđenom roku, ili postoji nesposobnost plaćanja obaveza dužniku, pa u odnosu na izvore nastanka kreditnog rizika, razlikuju se tri tipa: rizik nenaplativosti, rizik kreditne premije i rizik pogoršanja kreditnog rejtinga.⁵ Rizik nemogućnosti naplate kredita i pripadajuće kamate može se odnositi na cjelokupan iznos potraživanja koji je doveden u pitanje ili na neki njegov dio, a ukoliko se to desi kod većeg broja klijenata, banka dolazi u opasnu zonu moguće nesolventnosti. Osnovni princip je da kredit mora biti odobren kreditno sposobnom klijentu, da mora biti pravilno ročno i poslovno struktuiran, odgovarajuće osiguran i dokumentovan, kao i odgovarajuće kontrolisan kako bi se obezbijedilo praćenje finansijskog poslovanja korisnika kredita. Makroekonomsko okruženje i privreda, odnosno sektorska dešavanja utiču na sposobnost vraćanja uzetih kredita od strane klijenata, na iznos kredita koji će banka servisirati, a time i na politiku upravljanja kreditnim rizikom.

Zbog značaja koji kredit ima u savremenim uslovima poslovanja, sasvim je jasno do kakvih sve problema mogu dovesti nenaplativi krediti. Oni nisu samo problem komercijalnih banaka, nego i države jer ugrožavaju ekonomsku stabilnost cijele zemlje. Rast nenaplativih kredita predstavlja indikator pogoršanja kvaliteta kreditnog portfolija bankarskog sektora u cjelini. Zbog toga je praćenje nivoa i trenda kretanja nenaplativih kredita od izuzetnog značaja za prepoznavanje mogućih problema u naplati bankarskih potraživanja. Upravlja-

3 Jovanić T., *Potrošački kredit*, Udruženje banaka Srbije, Beograd 2004, str. 14, preuzeto iz Bjelica V., *Bankarstvo, teorija i praksa*, Štamparija Budućnost, Novi Sad 2001, str. 227

4 Vunjak N., *Finansijski menadžment*, Ekonomski fakultet, Beograd 1999, str. 64

5 Todorović T., *Upravljanje kreditnim rizikom u banci*, Ekonomski horizonti br. 11, 2009, str. 82

nje nenaplativim kreditima je problematično za svaku banku, a loše upravljanje predstavlja veliku opasnost za opstanak banaka. Nenaplativi krediti smanjuju prihode banaka, a nesklad između dospjeća sredstava i obaveza stvara rizik likvidnosti, pogoršava ukupni kreditni rejting, uključujući i imidž banke.⁶

Literatura koja se bavi problemom nenaplativih kredita i faktorima koji utiču na njihovu pojavu i rast prilično je brojna, ali, uprkos tome, za sada ne postoji međunarodno usaglašena definicija koja se primjenjuje u svim, ili bar u većini zemalja svijeta. Najčešće se koriste definicije koje su dali Međunarodni monetarni fond (MMF), Bazelski komitet za nadzor banaka, Institut za međunarodne finansije i Međunarodni standardi finansijskog izvještavanja. Prema definiciji MMF-a iz 2005. godine, nekvalitetni kredit je kredit kod koga: dužnik kasni u otplati glavnice ili kamate barem 90 dana u odnosu na rok koji je definisan ugovorom o kreditnom odnosu; je kamata za kašnjenje duže od 90 dana refinansirana, kapitalizovana ili je odloženo njeno plaćanje; dužnik kasni manje od 90 dana, ali je banka procijenila da je njegova sposobnost da otplati dug pogoršana i da je otplata duga dovedena u pitanje.

Navedena definicija se koristi u većini zemalja, ali ima i onih zemalja u kojima se pod nenaplativim kreditima podrazumijevaju oni čija otplata kasni 31 i više i 61 i više dana. Iako je broj dana kašnjenja obično glavni kriterijum po kome se razlikuju definicije nenaplativih kredita, on nije jedini. U ostale kriterijume klasifikacije kredita spada kriterijum finansijske sposobnosti dužnika i činjenica da li je pokrenut sudski postupak protiv dužnika, kriterijum rezervisanja za rizične plasmane (NPL mogu biti prikazani i u bruto i u neto iznosu), te kriterijum garancija i kolaterala.

Kao što je već rečeno, literatura o nenaplativim kreditima je prilično brojna. Sprovedena su brojna istraživanja o ovom problemu, ali većina tih istraživanja se bavi identifikacijom faktora koji utiču na pojavu nekvalitetnih kredita. Neke od tih studija sprovedene su za bankarski sektor jedne zemlje, a druge su sprovedene za grupu zemalja. Neke studije su analizirale makroekonomske faktore koji utiču na nenaplativne kredite, druge su analizirale specifične bankarske faktore, a postoje i studije koje su analizirale kretanje nenaplativih kredita prije, za vrijeme i nakon globalne finansijske krize. Međutim, skoro sve studije su sprovedene u razvijenim zemljama poput SAD, Grške, Španije, Italije i slično. Domaći stručnjaci tek sada počinju da se bave ovim problemom.

Pregledom literature vidi se da na nenaplativne kredite utiče više faktora, a neki do njih su: rast bruto društvenog proizvoda, inflacija, nezaposlenost, veličina banke, ukupni krediti i depoziti, profitabilnost i likvidnost, koeficijent adekvatnosti kapitala, kreditni rast, kamatne stope, promjene deviznog kursa i slično. Međutim, rezultati studija se prilično razlikuju, jer isti faktori utiču različito na nenaplativne kredite u različitim zemljama. Upravo zbog toga nemoguće je generalizovati činjenice o faktorima koji utiču na nenaplativne kredite.

Kratak pregled sprovedenih istraživanja o nenaplativim kreditima

Posljednjih desetak godina nenaplativi krediti su privukli pažnju ekonomskih stručnjaka širom svijeta. Sprovedene su mnoge studije koje analiziraju faktore koji utiču na pojavu i rast nenaplativih kredita. U nastavku dat je pregled osnovnih studija koje su sprovedene u posljednjih petnaestak godina, kao i rezultati do kojih se došlo. Većina studija koje su

6 Badar M. i Yasmin A., *Impact of Macroeconomic Forces on Nonperforming Loans: an Empirical Study of Commercial Banks in Pakistan*, Journal of Transaction on Business and Economics, Issue 1, Vol. 10, 2013

sprovedene odnosi se na pojedinačne zemlje (*Salas i Saurina, Rajan i Dahl, Jimenez i Saurina, Louzis, Vouldis i Metaxas, Ganić, Jameel*), mada postoje i studije koje su rađene za više zemalja (*Boudriga, Taktak i Jellouli, Makri, Tsagkanos i Bellas, Espinoza i Prasad, Nkusu, Beck, Jakubik i Piliou, Škarica i Jelovska i Andovski*).

Salas i Saurina (2002) analizirali su nenaplative kredite u španskim komercijalnim bankama i štedionicama, uzimajući u obzir i makroekonomske faktore i specifične bankarske faktore. Oni su utvrdili da su stopa rasta BDP-a, zaduženost korporativnih i privatnih subjekata, nagla kreditna ekspanzija, struktura kreditnog portfolija, veličina banaka, neto kamatna marža i tržišna moć faktori koji objašnjavaju kreditni rizik.⁷

Rajan i Dahl (2003) analizirali su nenaplative kredite u Indiji i zaključili su da promjene u troškovima kredita (u smislu očekivanja viših kamatnih stopa) dovode do povećanja nenaplativih kredita, dok povoljniji makroekonomski i poslovni uslovi, te rok dospijeca kredita dovode do njihovog smanjenja.⁸

Jimenez i Saurina (2006) takođe su analizirali nekvalitetne kredite u Španiji, a njihovi rezultati dokazuju da ubrzan rast BDP-a i pad realnih kamatnih stopa dovode do pada nivoa nenaplativih kredita.⁹

Louzis, Vouldis i Metaxas (2010) ispitali su uticaj različitih makroekonomskih i specifičnih bankarskih faktora na nenaplative kredite, na nivou pojedinačnih banaka u Grčkoj, u periodu 2003-2009. godine. Analiziran je uticaj navedenih faktora na potrošačke, hipotekarne i kredite poslovnim subjektima, a rezultati pokazuju da se nivo nenaplativih kredita u grčkom bankarskom sektoru može objasniti na makroekonomskom nivou (BDP, nezaposlenost, kamatne stope) i kvalitetu upravljanja.¹⁰

Ganić (2010) je ispitao uticaj specifičnih bankarskih faktora na kreditni rizik u kreditnom portfoliju komercijalnih banaka u Bosni i Hercegovini. On je analizirao 17 od ukupno 28 komercijalnih banaka u ovom sektoru, a rezultati pokazuju da postoji značajan odnos između kreditnog rizika i neefikasnosti, profitabilnosti (mjerena pomoću ROE – prinos na kapital), kreditnog rasta i depozita, dok odnos kredita i depozita, tržišna moć, profitabilnost (mjerena pomoću ROA – prinos na aktivu) i stopa rezervi nisu statistički značajne.¹¹

Jameel (2014) analizirao je ključne faktore nenaplativih kredita u bankarskom sektoru Pakistana u desetogodišnjem periodu (2000-2010). Rezultati njegovog istraživanja pokazali su da su stopa rasta BDP-a, rok dospijeca kredita, koeficijent adekvatnosti kapitala i odnos kredita i depozita u negativnoj korelaciji sa nenaplativim kreditima, dok je aktivna kamatna stopa u pozitivnoj korelaciji sa nenaplativim kreditima u bankarskom sektoru Pakistana.¹²

Boudriga, Taktak i Jellouli (2009) analizirali su uticaj različitih ekonomskih i mikroekonomskih faktora na nenaplative kredite na uzorku od 46 banaka iz 12 zemalja Bliskog

7 Salas V. i Saurina J., *Credit risk in two institutional regimes: Spanish commercial and saving banks*, Journal of Financial Services Research, Vol. 22, No. 3, 2002, str. 203 – 224.

8 Ranjan R. i Dhal S.C., *Non-performing Loans and Terms of Credit of Public Sector Banks in India: An Empirical Assessment*, Reserve Bank of India Occasional Papers, Vol. 24, No. 3, 2003, str. 81 – 121.

9 Jimenez G. i Saurina J., *Credit Cycles, Credit Risk and Prudential Regulation*, International Journal of Central Banking, Vol.2, No.2, 2006, str. 65 – 98.

10 Louzis D., Vouldis A.T. i Metaxas V.L., *Macroeconomics and Bank-Specific Determinants of Non-Performing Loans of Greece: A Comparative Study of Mortgage, business and Consumer Loan Portfolios*, Bank Of Greece working Paper, No. 118, Greece: Bank of Greece, 2010

11 Ganić M., *Bank specific determinants of credit risk – An Empirical study on the Banking Sector of Bosnia and Hercegovina*, International Journal of Economic Practices and Theories, Vol. 4, No. 4, 2014, str. 428 - 436

12 Jameel K., *Crucial factors of nonperforming loans – Evidence from Pakistani banking sector*, International Journal of Scientific & Engineering Research, Vol.5, No.7, 2014, str. 704 - 710

istoka i Sjeverne Afrike. Njihovi rezultati ukazuju da visok rast kredita, rezervisanja za kreditne gubitke i učešće stranih razvijenih zemalja utiču na nivo nenaplativih kredita.¹³

Makri, Tsagkanos i Bellas (2009) analizirali su faktore koji utiču na nenaplativne kredite u bankarskim sistemima evrozone za period 2000-2008. Rezultati njihovih istraživanja pokazuju da postoji jaka korelacija između nenaplativih kredita makroekonomskih (javni dug, nezaposlenost, godišnja stopa rasta BDP-a) i specifičnih bankarskih (koeficijent adekvatnosti kapitala, stopa nenaplativih u prethodnoj godini i prinos na kapital) faktora.¹⁴

Espinoza i Prasad (2010) sproveli su istraživanje na oko 80 banaka u zemljama koje čine Savjet za saradnju u Zalivu, u periodu 1995-2008. godine. Rezultati njihovog istraživanja pokazuju da niži ekonomski rast i više kamatne stope mogu da utiču na povećanje nenaplativih kredita, a pronašli su i pozitivnu vezu između kreditnog rasta i nenaplativih kredita.¹⁵

Nkusu (2011) je analizirao vezu između nenaplativih kredita i makroekonomskih faktora u 26 razvijenih ekonomija u periodu 1998-2009. On je utvrdio da je pogoršanje makroekonomskih uslova (usporavanje rasta BDP-a, povećanje nezaposlenosti i pad cijena nekretnina) povezano sa pogoršanjem kvaliteta kredita i problemima sa finansijskom stabilnošću.¹⁶

Beck, Jakubik i Piloju (2013) su sproveli najopširniju studiju o nenaplativim kreditima. Istraživanje je obuhvatilo 75 zemalja, a rezultati do kojih su došli pokazuju da su kamatne stope, cijene akcija i devizni kurs faktori koji značajno utiču na nivo nenaplativih kredita. Oni ističu da je BDP ipak glavni pokretač koji utiče na pokazatelj nenaplativih kredita.¹⁷

Škarica (2014) je sprovela istraživanje u sedam zemalja Srednje i Istočne Evrope (Bugarška, Češka, Hrvatska, Letonija, Mađarska, Rumunija i Slovačka), a rezultati pokazuju da je usporavanje rasta i pad BDP-a bio glavni pokretač povećanja udjela nenaplativih kredita u ovim zemljama. Odnosno, rezultati pokazuju da su primarni uzroci visokih nivoa nenaplativih kredita u analiziranim zemljama negativna ekonomska kretanja i rastuća stopa inflacije.¹⁸

Jelovska i Andovski (2015) analizirali su udio nenaplativih kredita u ukupnim kreditima u bankarskim sistemima Srbije, Hrvatske i Makedonije. Rezultati pokazuju da je globalna finansijska kriza uticala na pogoršanje performansi kreditnog portfolija u sve tri zemlje, a ali da je intenzitet uticaja različit u ovim zemljama. Najveći pad u kvalitetu kreditnog portfolija zabilježen je u Hrvatskoj.¹⁹

Na osnovu navedenog pregleda sprovedenih istraživanja, može se zaključiti da postoji veliki broj empirijskih analiza koje potvrđuju da na kvalitet kreditnog portfolija banaka utiču i makroekonomski i specifični bankarski faktori. Zajednički zaključak većine navedenih analiza jeste da usporavanje realne ekonomije dovodi do rasta nivoa problematičnih

13 Boudriga A., Taktak N. i Jellouli S., *Banking Supervision and Nonperforming Loans: A Cross – Country Analysis*, Journal of Financial Economic Policy, Vol. 1, No. 1, 2009, str. 286 – 318

14 Makri V., Tsagkanos A. i Bellas A., *Determinants of Non-Performing Loans: The Case of Eurozone*, Panoeconomicus, Vol. 2, 2014, str. 193 – 206

15 Espinoza R., Prasad A., *Nonperforming Loans in the GCC Banking system and their Macroeconomics Effects*, IMF Working Paper WP/10/224, Washington D.C.: International Monetary Fund, 2010

16 Nkusu M., *Nonperforming Loans and Macrofinancial Vulnerabilities in Advanced Economies*, IMF Working Paper 11/161, Washington D.C.: International Monetary Fund, 2011

17 Beck R., Jakubik P. i Piloju A., *Non-performing loans: what matters in addition to the economic cycle?*, ECB Working Paper Series, No. 1515, Germany: European Central Bank, 2013

18 Škarica B., *Određnice nenaplativih zajmova u zemljama središnje istočne Evrope*, Institut za javne finansije – Odabraniprijevođi, No. 22/14, 2014

19 Jelovska E.D., Andovski I., *Non-performing loans in banking systems of Serbia, Croatia and Macedonia: Comparative analysis*, Ekonomika, Vol. 61, No. 1, 2015. Str. 115 - 130

kredita, što je sasvim logično, s' obzirom na to da nezaposlenost raste, te se dužnici suočavaju sa problemom izmirenja obaveza prema kreditorima.

NENAPLATIVI KREDITI U KOMERCIJALNIM BANKAMA U RS

Kommercijalne banke u Republici Srpskoj

Rekonstrukcija bankarskog sistema u Bosni i Hercegovini počela je nakon Dejtonskog mirovnog sporazuma, nakon čega je BiH podijeljena na dva entiteta: Federaciju Bosne i Hercegovine (FBiH) i Republiku Srpsku (RS). Kroz desetogodišnju tranziciju izdefinisao se finansijski sektor BiH i njega danas čine uspostavljene i razvijene funkcije i institucije komercijalnog bankarstva, supervizije banaka, osiguranja depozita banaka, udruženja banaka, tržišta hartija od vrijednosti, osiguravajućih kompanija, lizing kompanija i mikro-kreditnih institucija. Danas, bankarski sistem predstavlja najznačajniji dio finansijskog sektora Republike Srpske, i sa dostignutim stepenom razvoja postao je ključni faktor njene finansijske stabilnosti.

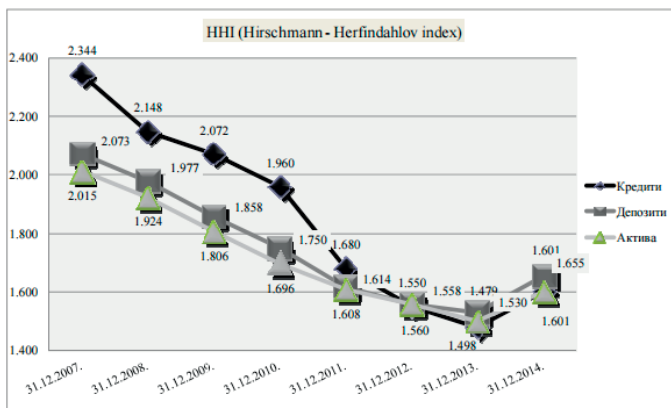
Bankarski sektor Republike Srpske, zaključno sa 31.12.2014. godine, imao je devet banaka sa većinskim privatnim kapitalom, uz dominaciju učešća stranog privatnog kapitala. Zbog uticaja globalne finansijske krize, već duži period je usporen rast bankarskog sektora RS, a povećana je izloženost kreditnom riziku. I pored toga, bankarski sektor RS je zadržao povjerenje klijenata, a prije svega stanovništva, kod koga je i dalje evidentan stalni rast štednje. Na nivou ukupnog bankarskog sektora u 2014. godini ostvarena je neto dobit u iznosu od 28,1 milion KM (osam banaka ostvarilo je neto dobit u ukupnom iznosu od 49,7 miliona KM, a jedna banka je poslovala sa gubitkom od 21,6 miliona KM), za razliku od prethodne godine, kada je ostvaren neto gubitak u iznosu od 35,9 miliona KM.

Broj banaka u Republici Srpskoj					
Godina	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.
Broj banaka	10	10	10	9	9

Tabela 1: Broj banaka u RS u periodu 2010-2014. Izvor: Izvještaji o stanju u bankarskom sistemu Republike Srpske (2010-2014), obrada autora

Kao što se vidi u tabeli 1, broj banaka u analiziranom periodu se mijenjao, neke banke su počinjale sa radom, a neke su se gasile. U odnosu na 2010. godinu, u kojoj je poslovalo 10 komercijalnih banaka u RS, broj banaka na kraju 2014. godine se smanjio na 9. Vlasničku strukturu komercijalnih banaka karakteriše većinsko privatno vlasništvo u osam banaka, sa dominantnim učešćem stranog privatnog kapitala, i državni kapital u jednoj banci. Dominantno učešće, čak 47,89% u vlasničkoj strukturi, drži Austrija, a za njom slijede Slovenija i Srbija.

Tržišna koncentracija na bankarskom tržištu Republike Srpske mjerena *Hirschmann-Herfindahlov indeksom* (HHI) prikazana je na sljedećoj slici.

Slika 1: Tržišna koncentracija na tržištu RS mjerena Hirschmann-Herfindahlov indeksom (HHI)
 Izvor: Izvještaji o stanju u bankarskom sistemu Republike Srpske, Agencija za bankarstvo Republike Srpske, Banja Luka, 2015., str. 13

Vrijednost (HHI) zavisi od učešća svake banke u konkretnoj bilansnoj poziciji bankarskog sektora. Zaključno sa 31.12.2014. godine, sva tri osnovna segmenta poslovanja (aktiva, krediti i depoziti) zadržala su se u granicama umjerene koncentracije na tržištu i kreću se u rasponu od 1,601 jedinica do 1,655 jedinica.²⁰

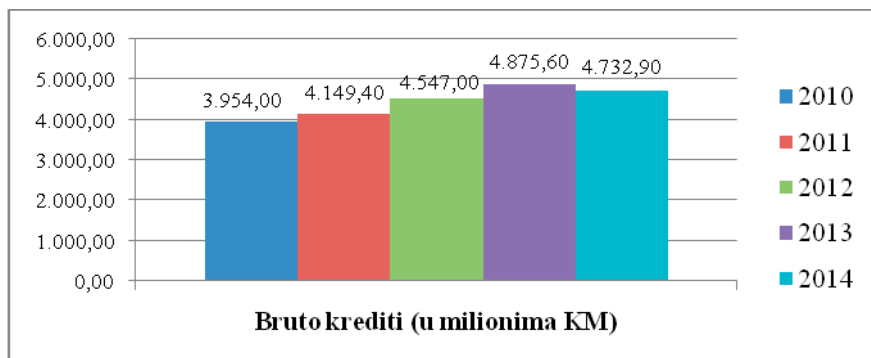
Struktura bankarske aktive ukazuje na činjenicu da se bankarski sektor Republike Srpske po karakteru poslovanja može svrstati u tradicionalno, konzervativno bankarstvo sa dominantnim učešćem kredita kao osnovnog bankarskog proizvoda.

Kreditni komercijalnih banaka u Republici Srpskoj

Banke vrše funkciju mobilizacije i koncentracije svih novčanih sredstava u privredi i njihovo „pretvaranje” u pozajmljivi novčani kapital, u kredit.²¹ Kreditna funkcija je jedna od osnovnih funkcija poslovanja banaka, pa je zbog toga nivo ukupnih kredita najvažniji pokazatelj obima poslovanja banaka, ali isto tako i najveći potencijalni generator rizika u poslovanju. Kreditna aktivnost banaka Republike Srpske u 2014. godini nešto manje je intenzivna, tako da bruto krediti bilježe pad od 3% u odnosu na prethodnu godinu. Pored osnovnih izvora finansiranja kredita (tekuće otplate kredita i rast depozita), krediti su finansirani značajnim dijelom i iz sredstava Investiciono-razvojne banke Republike Srpske.

²⁰ Ako je vrijednost HHI manja od 1.000, smatra se da na tržištu nije prisutna koncentracija, a vrijednost indeksa između 1.000 i 18.000 jedinica na tržištu je prisutna umjerena koncentracija, a ako je vrijednost HHI iznad 1.800, to je pokazatelj postojanja visoke koncentracije.

²¹ Komazec S., Ristić Ž., *Monetarna ekonomija i bankarski menadžment*, EtnoStil, Beograd 2012, str. 171

Grafikon 1: Plasirani bruto krediti u RS u periodu 2010-2014. Izvor: Izvještaji o stanju u bankarskom sistemu Republike Srpske (2010-2014), obrada autora

Na grafikonu 1 vidi se da su u komercijalnim bankama u RS, u periodu od 2010. do 2013. godine, kreditni plasmani rasli. Na kraju 2014. godine krediti komercijalnih banaka u RS bilježe pad od 3% u odnosu na prethodnu godinu. Kreditna aktivnost banaka je u znatnoj mjeri usmjerena građanima, privatnim preduzećima i u manjem obimu vladi i vladinim institucijama.

Nekvalitetni krediti komercijalnih banaka u Republici Srpskoj

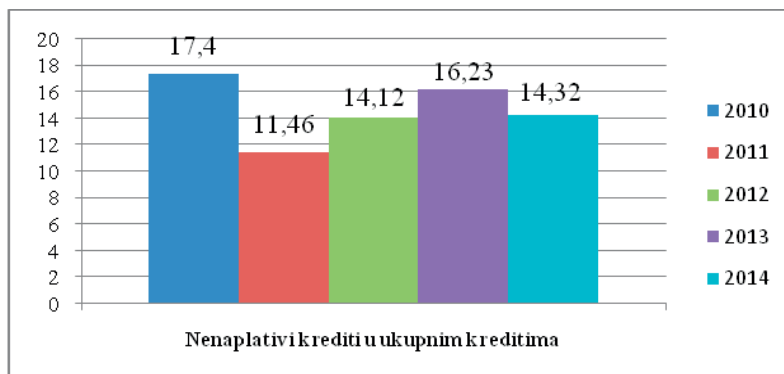
Kredit i drugi plasmani su najrizičniji dio aktive i imaju najveće učešće u ukupnoj strukturi aktive. Prema *Odluci o minimalnim standardima za upravljanje kreditnim rizikom i klasifikaciju aktive banaka*, koju je donio Upravni odbor Agencije za bankarstvo Republike Srpske, banke su dužne da stavke aktive klasifikuju u sljedeće kategorije:

1. Kategorija A – dobra aktiva,
2. Kategorija B – aktiva sa posebnom napomenom,
3. Kategorija C – substandardna aktiva,
4. Kategorija D – sumnjiva aktiva,
5. Kategorija E – gubitak.

Pored klasifikovanja, banke su dužne da formiraju rezerve za pokriće opšteg kreditnog rizika i potencijalnih kreditnih gubitaka. One su dužne da obezbijede rezerve za sve kategorije, i to:

1. Kategorija A – 2% za pokriće opšteg kreditnog rizika,
2. Kategorija B – 5 – 15% za pokriće potencijalnih kreditnih gubitaka,
3. Kategorija C – 6 – 40% za pokriće potencijalnih kreditnih gubitaka,
4. Kategorija D – 41 – 60% za pokriće potencijalnih kreditnih gubitaka,
5. Kategorija E – 100 % za pokriće potencijalnih kreditnih gubitaka.

Prema definiciji Centralne banke Bosne i Hercegovine (CBBiH), nekvalitetni krediti su krediti koji su klasifikovani u kategorije C, D, E, odnosno krediti čija dospjela glavnica i/ili kamata nije naplaćena duže od 90 dana od dana njihovog ugovorenog dospijeca ili krediti kod kojih su obaveze po kamati koja nije naplaćena u tom periodu kapitalizovane.

Grafikon 2: Nenaplativi krediti komercijalnih banaka u RS u periodu 2010-2014. (u %) Izvor: Izvještaji o stanju u bankarskom sistemu Republike Srpske (2010-2014), obrada autora

Na grafikonu 2 dat je pregled udjela nenaplativih kredita u ukupnim kreditima komercijalnih banaka RS, u periodu od 2010. do 2014. godine. Korišteni su zbirni podaci, jer podaci na nivou pojedinačnih banaka nisu dostupni. Godine 2010, za vrijeme trajanja globalne finansijske krize, udio nenaplativih u ukupnim kreditima je prilično visok i iznosi 17,14%. Već naredne godine primjećuje se značajan pad nekvalitetnih kredita za 5,68%, ali oni u narednim godinama ponovo rastu. Krajem 2013. godine udio nenaplativih u ukupnim kreditima iznosio je 16,23%, ali tokom 2014. godine došlo je do smanjenja učešća na 14,32%. Iako je tokom 2014. godine došlo do smanjenja nekvalitetnih kredita za skoro 3%, njihovo učešće u aktivni je i dalje prilično visoko.

Opis	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.
Nenaplativi krediti / ukupni krediti	17,14%	11,46%	14,12%	16,23%	14,35%
Nenaplativi krediti PL / krediti PL	21,62%	11,29%	14,73%	18,15%	16,19%
Nenaplativi krediti FL / krediti FL	10,40%	11,72%	13,07%	12,97%	11,65%

Tabela 2: Nenaplativi krediti pravnih i fizičkih lica komercijalnih banaka u RS Izvor: Izvještaji o stanju u bankarskom sistemu Republike Srpske (2010-2014), obrada autora

Učešće nenaplativih kredita u ukupnim kreditima, zaključno sa 31.12.2014. godine je smanjeno za 1,88% i iznosi 14,35%, ali je i dalje na relativno visokom nivou. U tabeli 2 dat je pregled udjela nenaplativih kredita pravnih i fizičkih lica, i jasno se vidi da je udio nenaplativih kredita pravnih lica veći od udjela nenaplativih kredita fizičkih lica. U skladu sa Odlukom o privremenim mjerama za reprogram kreditnih obaveza fizičkih i pravnih lica, a sa ciljem ublažavanja uticaja globalne finansijske krize i efikasnijeg servisiranja kreditnih obaveza, od ukupno 1.582 zahtjeva za reprogram kreditnih obaveza, banke su u 2014. godini odobrile 1.447 zahtjeva.

Na osnovu navedenog može se zaključiti da je udio nekvalitetnih kredita u ukupnim kreditima koje su plasirale komercijalne banke u Republici Srpskoj i dalje veliki. Na početku analiziranog perioda njihov udio je bio najveći, a tokom 2014. godinu došlo je do blagog pada u odnosu na prethodnu godinu. Ovako visok udio nenaplativih kredita treba

da bude signal menadžerima komercijalnih banaka, ali i vlastima, da je krajnje vrijeme da se preduzmu konkretne mjere za prevazilaženje ovog problema.

ZAKLJUČAK

Analizom tendencija rasta udjela nenaplativih kredita u ukupnim kreditima koje su plasirale komercijalne banke u Republici Srpskoj potvrđena je hipoteza da je učešće nenaplativih kredita relativno visoko, i da se RS sporo oporavlja od efekata globalne finansijske krize. Iako učešće nenaplativih kredita još nije alarmantno, potrebno je preduzeti niz mjera kako bi se dalji rast nenaplativih kredita zaustavio.

Porast stope nezaposlenosti, pad privredne aktivnosti, povećanje javnog duga i budžetski deficit su makroekonomske posljedice koje direktno utiču na poslovanje komercijalnih banaka. U ovakvim uslovima nastaju nenaplativi krediti koji trenutno predstavljaju jedan od najvećih problema sa kojim se susreću komercijalne banke. Upravo zbog toga, menadžeri banaka treba da pronađu adekvatan način za upravljanje kreditnim rizikom. Kritična stvar u prevazilaženju problema nenaplativih kredita jeste vremenski momenat, jer nije dovoljno samo uočiti probleme u izmirenju obaveza od strane dužnika, već je potrebno uložiti dodatne napore da se situacija dodatno ne pogorša u narednom periodu. To je moguće samo ako se revidiraju postojeće procedure i politika upravljanja rizicima u komercijalnim bankama.

Realno je očekivati da u narednom periodu komercijalne banke pooštre kreditne kriterijume za odobravanje kredita, a to će implicirati da banke preusmjere svoj finansijski potencijal u druge tržišne segmente. Oporavak privrede Republike Srpske prilično je spor, pa se ne može očekivati da će se problem nenaplativih kredita brzo riješiti u budućnosti. Sve dok se privredne aktivnosti ne poboljšaju i dok ne poraste zaposlenost, klijenti banaka neće imati dovoljno novčanih sredstava da servisiraju svoje dugove. Upravo zbog toga kreditni službenici i klijenti banke treba da pronađu najbolje rješenje za svaki pojedinačni slučaj, kako bi se nenaplativi krediti smanjili. Praktično, to podrazumijeva restruktuiranje nenaplativih kredita, aktiviranje instrumenata obezbjeđenja s ciljem naplate i/ili ustupanje kreditnog potraživanja banke.

LITERATURA

1. Badar M. i Yasmin A., *Impact of Macroeconomic Forces on Nonperforming Loans: an Empirical Study of Commercial Banks in Pakistan*, Journal of Transaction on Business and Economics, Issue 1, Vol. 10, 2013
2. Beck R., Jakubik P. i Piliou A., *Non-performing loans: what matters in addition to the economic cycle?*, ECB Working Paper Series, No. 1515, Germany: European Central Bank, 2013
3. Boudriga A., Taktak N. i Jellouli S., *Banking Supervision and Nonperforming Loans: A Cross – Country Analysis*, Journal of Financial Economic Policy, Vol. 1, No. 1, 2009, str. 286 – 318
4. Espinoza R., Prasad A., *Nonperforming Loans in the GCC Banking system and their Macroeconomics Effects*, IMF Working Paper WP/10/224, Washington D.C.: International Monetary Fund, 2010
5. Ganić M., *Bank specific determinants of credit risk – An Empirical study on the Banking Sector of Bosnia and Hercegovina*, International Journal of Economic Practices and Theories, Vol. 4, No. 4, 2014, str. 428 - 436

6. *Izveštaji o stanju u bankarskom sistemu Republike Srpske, Agencija za bankarstvo Republike Srpske, Banja Luka, 2010 - 2015.*
7. Jameel K., *Crucial factors of nonperforming loans – Evidence from Pakistani banking sector*, International Journal of Scientific & Engineering Research, Vol.5, No.7, 2014, str. 704 - 710
8. Jelovska E.D., Andovski I., *Non-performing loans in banking systems of Serbia, Croatia and Macedonia: Comparative analysis*, Ekonomika, Vol. 61, No. 1, 2015. str. 115 – 130
9. Jimenez G. i Saurina J., *Credit Cycles, Credit Risk and Prudential Regulation*, International Journal of Central Banking, Vol.2, No.2, 2006, str. 65 – 98.
10. Jovanić T., *Potrošački kredit*, Udruženje banaka Srbije, Beograd 2004, str. 14, preuzeto iz Bjelica V., *Bankarstvo, teorija i praksa*, Štamparija Budućnost, Novi Sad 2001,
11. Louzis D., Vouldis A.T. i Metaxas V.L., *Macroeconomics and Bank-Specific Determinants of Non-Performing Loans of Greece: A Comparative Study of Mortgage, business and Consumer Loan Portfolios*, Bank Of Greece working Paper, No. 118, Greece: Bank of Greece, 2010
12. Makri V., Tsagkanos A. i Bellas A., *Determinants of Non-Performing Loans: The Case of Eurozone*, Panoeconomicus, Vol. 2, 2014, str. 193 – 206
13. Nkusu M., *Nonperforming Loans and Macrofinancial Vulnerabilities in Advanced Economies*, IMF Working Paper 11/161, Washington D.C.: International Monetary Fund, 2011
14. Ranjan R. i Dhal S.C., *Non-performing Loans and Terms of Credit of Public Sector Banks in India: An Empirical Assessment*, Reserve Bank of India Occasional Papers, Vol. 24, No. 3, 2003, str. 81 – 121.
15. Salas V. i Saurina J., *Credit risk in two institutional regimes: Spanish commercial and saving banks*, Journal of Financial Services Research, Vol. 22, No. 3, 2002, str. 203 – 224.
16. Škarica B., *Odrednice nenaplativih zajmova u zemljama središnje i istočne Europe*, Institut za javne financije – Odabrani prijevodi, No. 22/14, 2014
17. Todorović T., *Upravljanje kreditnim rizikom u banci*, Ekonomski horizonti br. 11, 2009,
18. Vunjak N., *Finansijski menadžment*, Ekonomski fakultet, Beograd 1999.